

Duurzaam Hilversum

Visie op klimaatneutraal 2050 (deel A)

Uitvoeringsprogramma 2012 - 2015 (deel B)

Eindrapport

Gerard Lappee
Kristel Jeuring

Rapportnummer: 100422/GL/112038

BuildDesk Benelux B.V., Delft

Delft, 31 januari, 2012

COLOFON

BuildDesk Benelux B.V., Delft
Postbus 2960, 2601 CZ Delft
Oude Delft 49, Delft
Telefoon: 015 - 2150215
Telefax: 015 - 2150216
E-mail: info@builddesk.nl
Internet: www.builddesk.nl

Projectnummer: 100422000

Projecttitel: Opstellen evaluatie, visie 2050, uitvoeringsprogramma 2012 - 2015

Opdrachtgever: Gemeente Hilversum

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch op geluidsband of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BuildDesk Benelux BV.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	i
Deel A: Visie op klimaatneutraal 2050.....	1
1 Inleiding	3
2 Waarom een klimaatneutraal Hilversum?	4
3 Hoe groot is de CO ₂ -uitstoot in Hilversum?	8
4 Hoe wordt Hilversum klimaatneutraal?.....	11
5 Communicatie en participatie	16
Deel B: Uitvoeringsprogramma 2012 - 2015	19
1 Inleiding	21
2 Werkwijze	22
- Uitgangspunten	22
- Proces en organisatie	23
- Prioriteiten 2012 - 2015	24
3 Projecten	28
- Gemeentelijke organisatie	29
- Particuliere woningen	36
- Bedrijventerreinen	38
- Communicatie en participatie	39
4 Middelen	41
5 Voortgangsbewaking en monitoring.....	46

Deel A: Visie op klimaatneutraal 2050

1 Inleiding

Hilversum is klimaatneutraal in 2050. Zo luidt het streven van de gemeenteraad van Hilversum na het unaniem aannemen van een initiatiefvoorstel van PvdA, GroenLinks en Christenunie (november 2010). Maar wat betekent *klimaatneutraal* en wat is daarvoor nodig in gemeente Hilversum? Dit document geeft antwoord op deze vragen.

Deel A van dit document beschrijft de *visie op klimaatneutraal*. Het dient als leidraad voor de meerjarige uitvoeringsprogramma's tot 2050.

Hoofdstuk 2 schetst *nut en noodzaak* van een klimaatneutraal Hilversum.

De huidige *stand van zaken* wat betreft CO₂-uitstoot staat beschreven in hoofdstuk 3.

Hoofdstuk 4 beschrijft de *lange termijn aanpak* om klimaatneutraal te worden.

Tot slot worden in hoofdstuk 5 *communicatie en participatie* besproken.

2 Waaron een klimaatneutraal Hilversum?

Inleiding

Met de ambitie *klimaatneutraal in 2050* wil gemeente Hilversum haar steentje bijdragen aan een leefbare wereld. De focus ligt daarbij op vermindering van fossiele brandstoffen, omdat veel problemen zoals klimaatverandering, energietekort en voedselprijzen daarmee samenhangen.

Fossiele brandstoffen

De westerse samenleving is sinds de industriële revolutie in toenemende mate afhankelijk geworden van energie. Het overgrote deel van de benodigde energie is afkomstig van fossiele brandstoffen (aardolie, aardgas, steenkool).

Het gebruik van fossiele brandstoffen veroorzaakt schade aan bodem, water en lucht; bij verbranding, maar ook tijdens de winning, het transport en de verwerking ervan.

Impressie van negatieve effecten van fossiele brandstoffen (linksboven olieramp op zee, rechtsboven scheurvorming als gevolg van aardgaswinning, linksonder landschapsvernietiging door steenkoolwinning, rechtsonder luchtverontreiniging van elektriciteitscentrale)¹

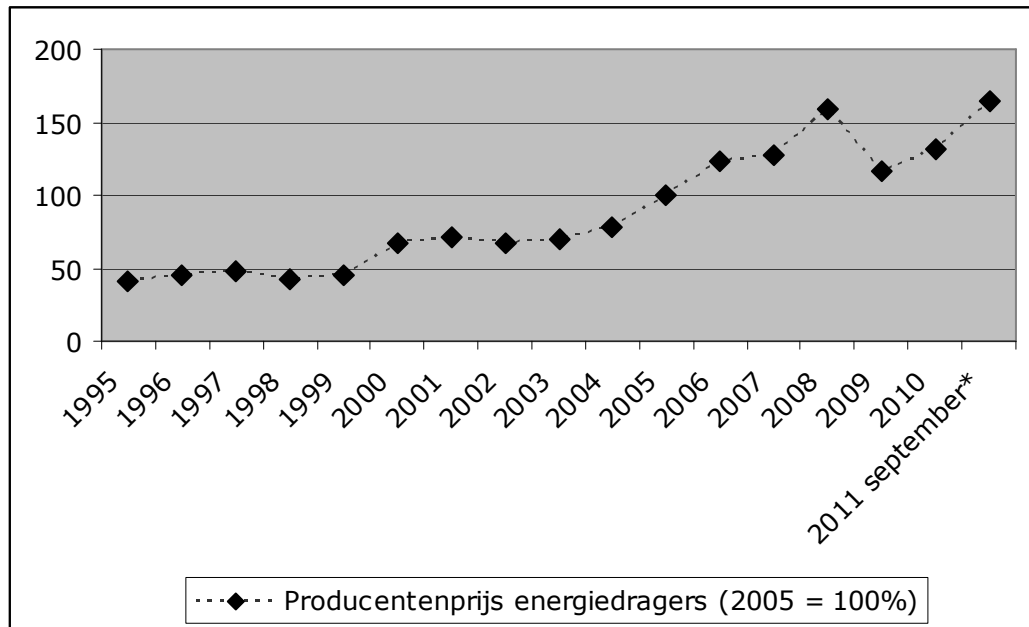
De groeiende energievraag wereldwijd zorgt voor toenemende schaarste aan fossiele brandstoffen en leidt daarmee tot prijsstijgingen. Niet alleen van fossiele brandstoffen, maar ook van grondstoffen en voedsel. Deze prijsstijgingen kunnen economische consequenties hebben en beïnvloeden de koopkracht van huishoudens. Daarnaast zijn

¹ Bronnen: http://www.nrc.nl/buitenland/article851094.ece/Zuid-Korea_kampt_met_olieramp;
www.scheurennietzeuren.nl;

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Coal_mine_Wyoming.jpg;

[http://www.eonbenlux.com/eonwww/publishing.nsf/AttachmentsByTitle/Zijaanzicht+van+de+nieuwe+MPP3+centrale.jpg/\\$FILE/Zijaanzicht+van+de+nieuwe+MPP3+centrale.jpg](http://www.eonbenlux.com/eonwww/publishing.nsf/AttachmentsByTitle/Zijaanzicht+van+de+nieuwe+MPP3+centrale.jpg/$FILE/Zijaanzicht+van+de+nieuwe+MPP3+centrale.jpg)

de landen die onze fossiele brandstoffen leveren vaak politiek instabiel. Het betekent dat de leveringszekerheid geringer is en de kostprijs sterker kan fluctueren.

Stijgende energieprijzen in Nederland (bron: CBS)

Economische consequenties

De Metropoolregio Amsterdam heeft de economische consequenties becijferd van het onafhankelijk zijn van fossiele brandstoffen²: *"De transitie richting energieneutraliteit stimuleert ook de regionale economie en lokt innovatie uit. De investeringen in hernieuwbare energieproductie en in energiebesparing leveren vraag naar arbeid op. In cijfers: tenminste 300.000 mensjaar aan eenmalige arbeid en 1.300 permanente banen. De € 3 miljard per jaar uitgespaarde uitgaven aan energiegebruik zullen deels weer worden besteed in de regionale economie."*

Problematisch

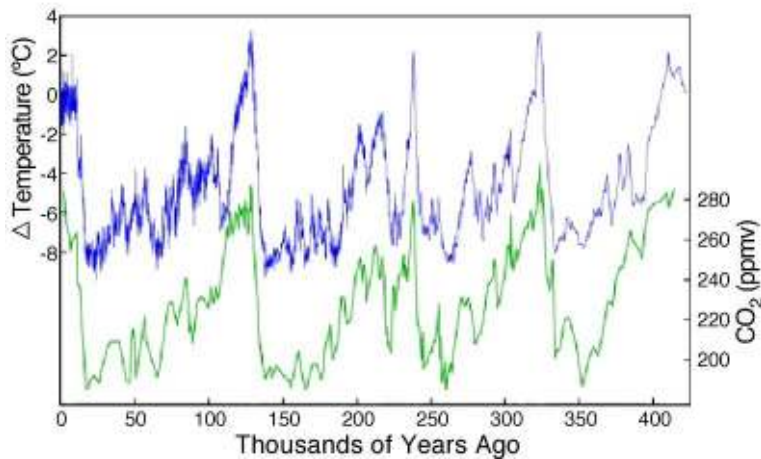
Afgezien van de directe economische kosten van fossiele brandstoffen, is de verbranding ervan problematisch: het leidt tot het vrijkomen van kooldioxide (CO₂), stikstofoxiden (NO_x), zwaveldioxide (SO₂) en fijnstof. Deze stoffen veroorzaken het *versterkte broeikaseffect*, de verzuring en de fijnstof-problematiek.

Versterkt broeikaseffect

CO₂ is een broeikasgas. Meer gebruik van fossiele brandstoffen leidt tot een grotere CO₂-uitstoot en versterkt het broeikaseffect. Het broeikaseffect veroorzaakt klimaatveranderingen: hogere extremen voor zowel temperatuur als neerslag.

² MRA: routes naar energieneutraliteit, juni 2011

Mondiaal gezien worden effecten verwacht zoals zeespiegelstijging, overstromingen, droogte, stormen en misoogsten. En daarmee indirect ook een toename van ziekte en sterfte van mens, plant en dier. De meeste wetenschappers zijn het erover eens dat de mens verantwoordelijk is voor het versterkte broeikaseffect.

Toename van kooldioxide in atmosfeer leidt tot gemiddelde temperatuurstijging op aarde³ en ondermeer terugtrekken van gletsjers

Klimaatverandering leidt in Nederland ondermeer tot grotere extremen in neerslaghoeveelheid

Overige broeikasgassen

Naast CO₂ zijn er nog twee broeikasgassen: lachgas (N₂O) en methaangas (CH₄). Ze komen vrij in industrie en landbouw. Denk aan productie en toepassing van (kunst)mest en dierlijke productie van vooral herkauwers (koeien en schapen). Lachgas is het sterkste broeikasgas. Per kg heeft het circa 300 keer meer impact dan CO₂. Methaangas

³ J.R. Petit, et al., Climate and atmospheric history of the past 420,000 years from the Vostok ice core, Antarctica, 1999

heeft circa 25 keer meer impact dan CO₂. De impact van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland was in 2008 voor circa 85% toe te rekenen aan CO₂ en voor circa 15% aan N₂O en CH₄.

Klimaatbeleid

Internationaal zijn afspraken gemaakt over de reductie van de uitstoot van broeikasgassen. Hierbij is het doel de temperatuurstijging wereldwijd te beperken tot nog maximaal 2 graden Celsius ten opzichte van 2009. De acht grootste industrielanden⁴ zullen hiervoor hun broeikasgassen-uitstoot in 2050 met 80% terugdringen ten opzichte van 1990.

Nederland heeft de internationale afspraken vertaald in nationaal klimaatbeleid. Het kabinet Rutte I (geformeerd in 2010) wil in 2020 de uitstoot van broeikasgassen met 20 procent gereduceerd hebben ten opzichte van 1990, jaarlijks 2 procent energie-efficiëncy bereiken en de energievraag voor 18 procent dekken uit duurzame energiebronnen (wind, zon, water, biomassa). Het beleid krijgt zijn uitwerking in ondermeer klimaatakkoorden, meerjarenafspraken energie-efficiëncy, aanscherping van energieprestatiecoëfficiënt⁵, en verplichte energielabels bij verkoop van woningen.

Definities en jaartallen

De meeste gemeenten in Nederland hebben het nationaal klimaatbeleid vertaald in lokaal klimaatbeleid. Daarbij worden verschillende definities en jaartallen gehanteerd:

- 7 Gemeente Amersfoort wil *CO₂-neutraal* zijn in 2030.
- 7 Gemeente Wageningen wil *klimaatneutraal* zijn in 2030.
- 7 Metropoolregio Amsterdam wil *energieneutraal* zijn in 2040.
- 7 Gemeente Amsterdam wil de CO₂-uitstoot met 40 procent reduceren in 2025 ten opzichte van 1990.
- 7 Gemeente Rotterdam wil de CO₂-uitstoot met 50% procent reduceren in 2025 ten opzichte van 1990.

Welke definitie ook gehanteerd wordt (*CO₂-neutraal*, *klimaatneutraal*, of *energieneutraal*): het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen staat in elke definitie centraal, en daarmee het verminderen van het gebruik van fossiele brandstoffen. Het initiatiefvoorstel dat eind 2010 door de raad is vastgesteld onderstreepte dit: "*Klimaatneutraliteit draagt in hoge mate bij aan het verminderen van de problemen van energietekorten en klimaatverandering, maar zeker ook aan de problemen van grondstoffen- en voedseltekorten.*"

Ook de keuze van het jaartal voor realisatie is van minder belang; het vormt meer een stip aan de horizon die mensen in *beweging* moet krijgen en *richting* bepaalt voor toekomstige keuzes. Wellicht wordt Hilversum pas klimaatneutraal in 2061. Maar misschien al in 2029 als de levering van fossiele brandstoffen ernstig in de knel komt en prijsstijgingen de ontwikkelingen in een stroomversnelling brengen.

⁴ Japan, USA, Rusland, Italië, Canada, Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland

⁵ Index voor energieprestatie van nieuwbouw

3 Hoe groot is de CO₂-uitstoot in Hilversum?

Inleiding

Gemeente Hilversum heeft in 2010 een CO₂-nulmeting laten uitvoeren. Dit is gebeurd op basis van gegevens uit 2008: energieverbruiksgegevens uit de *Energieatlas* en aanvullende data over de uitstoot door verkeer. De resultaten zijn opgenomen in het rapport 'CO₂-scan gemeente Hilversum; Inventarisatie CO₂-emissies door energiegebruik binnen de gemeentegrenzen'. Andere informatiebronnen geven een minder betrouwbaar beeld van Hilversum.

Uitstoot van CO₂ in Nederland

In 2008 bedroeg de totale CO₂-uitstoot in Nederland circa 176 miljoen ton. Met de overige broeikasgassen erbij, was deze (omgerekend naar CO₂-equivalenten) 207 miljoen ton. De procentuele verdeling over de sectoren is hierna weergegeven.

<u>Bronnen</u>	<u>Procentueel</u>
<u>Stationaire bronnen</u>	
Elektriciteitscentrales	26
Industrie, raffinaderijen	22
Stationaire bronnen in de landbouw	14
Huishoudens	9
Handel, Diensten, Overheid	5
Milieudienstverlening	4
<u>Mobiele bronnen</u>	
Wegverkeer	17
Overige mobiele bronnen	3
<u>Totaal (stationair + mobiel)</u>	<u>100</u>

Uitstoot van broeikasgassen in Nederland in 2008 (CBS, 2010)

Uitstoot van CO₂ in Hilversum

Zou de CO₂-uitstoot in Nederland in 2008 gelijkelijk verdeeld zijn over de gemeenten, dan zou deze voor Hilversum als volgt zijn:

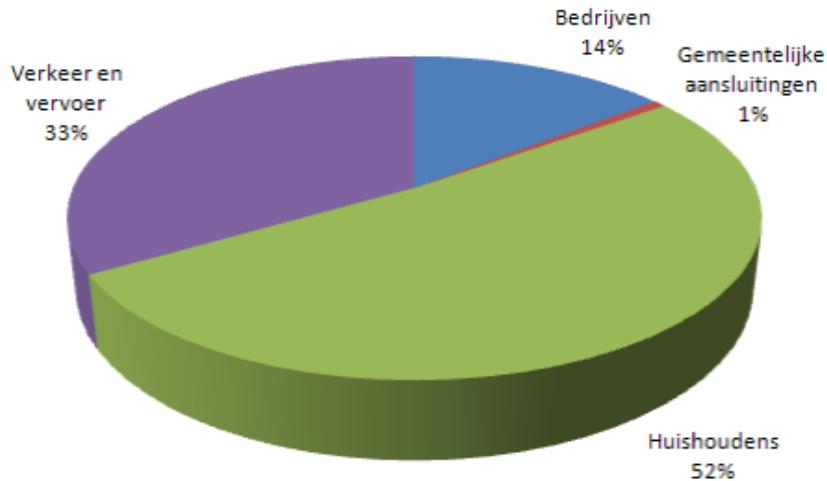
7 op basis van inwoneraantal: 880 kiloton;

7 op basis van oppervlakte: 203 kiloton.

Volgens de uitgevoerde CO₂-scan is binnen de gemeente Hilversum in 2008 circa 300 kiloton CO₂ uitgestoten. Conclusie hieruit is dat deze per inwoner lager is dan gemiddeld in Nederland, maar per hectare hoger. Het eerste wordt veroorzaakt door de afwezigheid van energie-intensieve bedrijven (bijvoorbeeld metaal-, glasproductie, chemie) en het tweede door het feit dat Hilversum compact stedelijk gebied is.

Verdeling CO₂-uitstoot Hilversum

Het grootste aandeel van de CO₂-uitstoot (circa 52%) komt voor rekening van de huishoudens. Circa 71% van de CO₂-uitstoot binnen de huishoudens wordt veroorzaakt door gasverbruik om de woning te verwarmen; de rest is elektriciteitsverbruik.

Bron: CO₂-scan gemeente Hilversum, 2010

De procentuele bijdrage aan de CO₂-uitstoot per sector (huishoudens, bedrijven, enz.) wijkt in Hilversum af van het landelijke beeld (zie vorige tabel). Dat komt omdat er in Hilversum geen energie-intensieve bedrijvigheid is en het compact stedelijk gebied betreft.

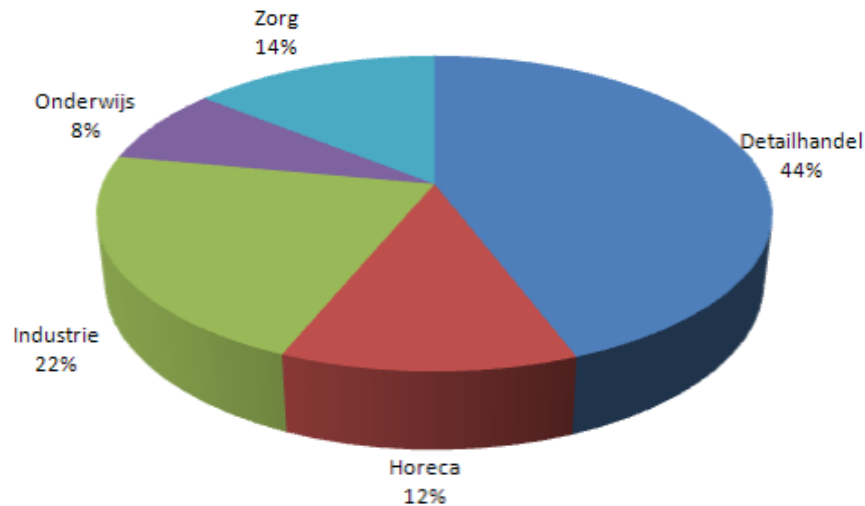
In Hilversum is 90% van de woningvoorraad ouder dan 30 jaar; 45% is zelfs ouder dan 60 jaar⁶. Tot nu toe is van slechts 10% van de woningvoorraad het energielabel officieel geregistreerd. Het energielabel geeft allerlei informatie over de energiezuinigheid van een woning en kan variëren van een A (= meest energiezuinig) tot en met G (= meest energieverspillend). Van de Hilversumse woningen met energielabel heeft ongeveer de helft het energielabel A, B, C of D.

De woningcorporaties hebben voor al hun woningen een voorlopig energielabel bepaald. Dit is gedaan op basis van steekproeven en/of op basis van bouwjaar. De situatie in Hilversum is *ongunstiger* dan in Nederland als geheel. Ruim een kwart van de woningen van corporaties heeft het energielabel G, terwijl dat in Nederland gemiddeld 7% procent is. Ook het aandeel in energielabel F is groter in Hilversum dan gemiddeld in Nederland. Dit is te verklaren vanuit de ouderdom van de woningvoorraad.

⁶ bron: ISV-3

Verdeling CO₂-uitstoot bedrijven

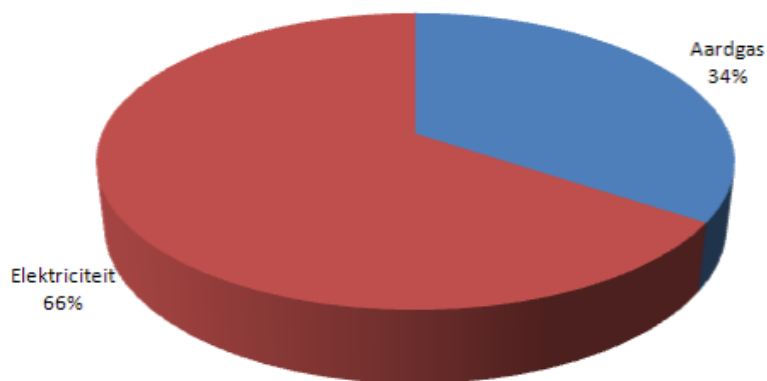
De CO₂-uitstoot door bedrijven bedraagt in Hilversum circa 14%. Het grootste deel komt voor rekening van de detailhandel.

Bron: CO₂-scan gemeente Hilversum, 2010

Verdeling CO₂-uitstoot gemeentelijke organisatie

Bij de gemeentelijke organisatie is het grootste gedeelte van de CO₂-uitstoot te herleiden naar elektriciteitsverbruik (circa 66%).

Bron: CO₂-scan gemeente Hilversum, 2010

4 Hoe wordt Hilversum klimaatneutraal?

Inleiding

Klimaatneutraal in 2050 is een forse ambitie, omdat het beduidend verder gaat dan het nationale klimaatbeleid (zie hoofdstuk 2). Het vergt veel van de gemeente om het binnen haar eigen organisatie te realiseren. En daarnaast zullen burgers, bedrijven en instellingen hetzelfde moeten doen.

Dit hoofdstuk beschrijft de gewenste lange termijn aanpak om klimaatneutraal te worden. Daarbij is het goed te beseffen dat 2050 ver in de toekomst ligt en het onmogelijk is om met de kennis van 2011 een exacte route naar 2050 uit te stippelen.

Uitgangspunten van de gemeenteraad

In het door de gemeenteraad vastgestelde initiatiefvoorstel (november 2010) zijn drie *prioritaire thema's* benoemd waarbinnen nog onvoldoende resultaten zijn geboekt:

1. *Klimaat & Energie*
2. *Duurzame bedrijfsvoering*
3. *Duurzaam bedrijfsleven*

Daarnaast is *burgerparticipatie* als prioritair thema aangemerkt als onmisbaar hulpmiddel om succesvol te kunnen zijn.

Aan de prioritaire thema's zijn vijf *mijlpalen* gekoppeld:

Klimaat & Energie

1. *In 2030 heeft de gemeente Hilversum een CO₂-reductie behaald van 30% ten opzichte van 1990.*

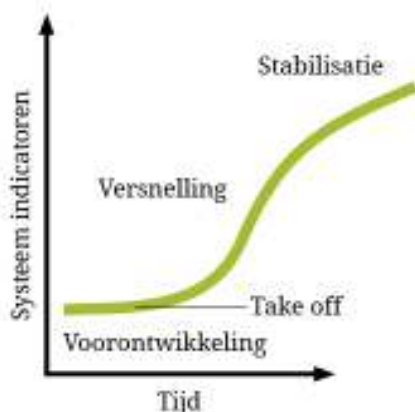
Duurzame bedrijfsvoering

2. *In 2020 is de gemeentelijke organisatie en bedrijfsvoering klimaatneutraal.*

Duurzaam bedrijfsleven

3. *In 2020 is alle nieuwbouw in Hilversum energieneutraal.*
4. *In 2020 is het energieverbruik van bestaande woningen en gebouwen met meer dan 50% verlaagd.*
5. *In 2020 hebben alle bedrijven in de gemeente een vergunning op basis van de verruimde reikwijdte Wet milieubeheer.*

Ad 1. Om in 2050 klimaatneutraal te zijn, moet de resterende 70% CO₂-reductie behaald worden in de periode 2030 – 2050. Dat lijkt onrealistisch veel. Maar klimaatneutraal worden is geen rechtlijnig proces; vanuit de theorie van transitie management is de verwachting dat het proces van omschakeling naar een duurzame energievoorziening een S-curve volgt (zie figuur). Veel processen in onze maatschappij zijn nog ingericht op fossiele brandstoffen en moeten eerst omgevormd worden.

S-curve voor de realisatie van klimaatneutraal

Aannemelijk is dat in de periode 2030 – 2050 een procentueel grotere CO₂-reductie bereikt wordt dan in de periode 2012 – 2030, omdat de S-curve aangeeft dat de versnelling in de tweede periode zit.

Ad 2. Deze mijlpaal is relatief eenvoudig te behalen; de gemeente heeft immers volledige invloed binnen haar eigen organisatie. Deze invloed geldt niet alleen voor het (directe) energieverbruik van gemeentelijke gebouwen en -installaties, maar ook voor het (indirecte) energieverbruik voor producten en diensten die worden ingekocht. Inkopen behoort immers ook tot de bedrijfsvoering van de gemeente.

Ad 3. Door geleidelijke aanscherping van de energieprestatie-coëfficiënt in het Bouwbesluit, zal naar verwachting de nieuwbouw in 2020 klimaatneutraal zijn. Hiervoor dient gemeente Hilversum dus het Rijksbeleid te volgen en er uitvoering aan te geven.

Ad 4. Het is onrealistisch om in slechts acht jaar (2012 – 2020) het energieverbruik van bestaande woningen en gebouwen in Hilversum met meer dan 50% te kunnen verlagen. Voor uitsluitend de particuliere woningen zou dit al tot een investeringsvolume van circa € 200.000.000 leiden (€ 10.000/woning). Realistisch lijkt een percentage van circa 20%.

Ad 5. Hilversum voldeed in 2011 reeds aan mijlpaal 5. Veruit de meeste bedrijven in Hilversum hebben geen milieuvergunning (meer) nodig maar vallen onder algemene regels. In het kader van milieuhandhaving worden bedrijven die onder de Wet milieubeheer vallen gecontroleerd op het thema duurzaamheid. Waar dat mogelijk is worden zij gestimuleerd en wordt gehandhaafd op het uitvoeren van rendabele energiemaatregelen.

Thema verkeer en vervoer

Volgens het initiatiefvoorstel van de gemeenteraad hebben de programma's op het gebied van verkeer en vervoer al voldoende voortgang geboekt en behoeven daarom (vooralsnog) geen extra aandacht: *"Duurzame mobiliteit draagt in hoge mate bij aan klimaatneutraliteit. Hilversum scoort echter al goed op inspanningen op duurzame mobiliteit. Dat moeten we vasthouden, maar vraagt voor duurzame mobiliteit voorlopig geen extra of prioritaire inspanning."*

Na evaluaties kan in de toekomst gekozen worden om andere prioritaire thema's te kiezen (bijvoorbeeld verkeer en vervoer) en/of mijlpalen bij te stellen.

Selecteren projecten

Gemeente Hilversum heeft onvoldoende capaciteit en middelen om alle denkbare projecten uit te voeren die vallen binnen de drie prioritaire thema's. Juist de projecten met de meeste potentie zullen in de meerjaren uitvoeringsprogramma's opgenomen moeten worden. Om dit systematisch te doen zijn zes toetsingscriteria geformuleerd:

1. Bijdrage aan CO₂-reductie;
2. Vermindering energievraag;
3. Kosteneffectiviteit;
4. Voorbeeldfunctie van gemeente;
5. Invloed van gemeente;
6. Rol/taak van gemeente.

Naast deze toetsingscriteria kan een rol spelen of binnen een mogelijk project *experimentele* technieken worden toegepast of *bewezen* technieken (verschil in risico). Aansluiting bij bestaande initiatieven binnen of buiten de gemeente kan ook een (extra) reden zijn om een project op te nemen in een uitvoeringsprogramma.

De zes toetsingscriteria worden hierna toegelicht.

Toetsingscriterium 1: Bijdrage aan CO₂-reductie

Projecten die veel CO₂-reductie opleveren hebben vanuit de doelstelling de voorkeur boven projecten die dit niet doen. Binnen Hilversum valt veel CO₂-uitstoot te reduceren binnen de bestaande woningen en gebouwen.

Hoe groter de CO₂-reductie, des te beter scoort een mogelijk project in dit toetsingscriterium.

Toetsingscriterium 2: Vermindering energievraag

Het terugdringen van de energievraag is belangrijker dan de energievraag te dekken uit duurzame energiebronnen. Immers, elk kilowattuur dat niet nodig is hoeft ook niet opgewekt te worden! Binnen Hilversum valt veel energievraag te verminderen binnen de bestaande woningen en gebouwen.

Hoe meer de energievraag wordt verminderd, des te beter scoort een mogelijk project in dit toetsingscriterium.

Toetsingscriterium 3: Kosteneffectiviteit

Het derde toetsingscriterium is gebaseerd op *de wet van afnemende meeropbrengst*: in het begin kan tegen relatief lage kosten, relatief veel effect worden bereikt. Naarmate er meer effect moet worden bereikt, nemen de kosten hiervan exponentieel toe.

Binnen Hilversum is bijvoorbeeld het na-isoleren van woningen en bedrijven (door middel van vloer-, muur- en dakisolatie) een zeer kosteneffectieve maatregel; de investeringen verdienen zich gemakkelijk weer terug door lagere energielasten.

Hoe meer er gebruik wordt gemaakt van kosteneffectieve maatregelen in een mogelijk project, des te beter scoort deze in dit toetsingscriterium.

Toetsingscriterium 4: Voorbeeldfunctie van gemeente

De gemeentelijke organisatie zelf heeft uiteraard een voorbeeldfunctie als het gaat om duurzame ontwikkeling. Zoals in het initiatiefvoorstel al genoemd werd: "*Practice what you preach*" ("*Breng in praktijk wat je predikt*").

Binnen Hilversum hebben zichtbare maatregelen aan gemeentelijke gebouwen met een publieksfunctie (stadskantoor, zwembad) een goede voorbeeldfunctie.

Laat eerst zien dat de gemeente haar eigen huis op orde heeft en dat klimaatneutraal mogelijk is.

Hoe groter de zichtbaarheid, des te beter scoort een mogelijk gemeentelijk project in dit toetsingscriterium.

Toetsingscriterium 5: Invloed van gemeente

Daar waar de gemeente formele zeggenschap heeft (bijvoorbeeld over de inrichting van de openbare ruimte), is de invloed het grootst. Daar waar de relatie met de uitvoerende of de verantwoordelijke sterk is, is de slaagkans van een project groter.

Hoe groter de invloed van de gemeente, des te beter scoort een mogelijk project in dit toetsingscriterium.

Toetsingscriterium 6: Rol/taak van gemeente

Binnen het klimaatbeleid kunnen gemeenten verschillende rollen op zich nemen, van passief tot actief:

- 7 Voorlichter;
- 7 Handhaver;
- 7 Ondersteuner;
- 7 Regisseur;
- 7 Financierder/garantiegever;
- 7 In- en verkoper duurzame energie;
- 7 Mede-eigenaar duurzame energieproductiesystemen;
- 7 Netbeheerder.

Gemeente Hilversum ontwikkelt zich in 2012 naar een moderne organisatie met een klein ambtenarencorps. Denk hierbij aan termen als 'Slank en Hoogwaardig' en een

'Zelfredzame samenleving'. Dit betekent tevens een herbezinning op het takenpakket. Het is mogelijk dat daardoor mogelijke projecten goed scoren op andere toetsingscriteria, maar toch niet in aanmerking komen voor het uitvoeringsprogramma.

Dit criterium is dan ook in feite een absoluut toelatingscriterium: voldoet een maatregel er niet aan, dan komt deze niet in het uitvoeringsprogramma.

Scoretabel

Hieronder een fictief voorbeeld van een scoretabel rond vier toetsingscriteria.

	Bijdrage CO₂-reductie	Vermindering energievraag	Kosten- effectiviteit	Invloed gemeente
Project 1	*	***	*	***
Project 2	***	**	***	*

Voorbeeld scores van projecten op vier toetsingscriteria

Hoe ziet de route naar 2050 eruit?

De mijlpalen en de voorbeeldfunctie die gemeente Hilversum zichzelf oplegt, maken dat de gemeente tot 2050 vooralsnog de volgende route kiest naar klimaatneutraal:
2012 – 2020: focus op eigen organisatie (mijlpaal 2), woningen en bedrijven
2020 - 2050: focus op woningen (mijlpaal 4), bedrijven (mijlpaal 4) en verkeer en vervoer

De wereld binnen- en buiten de gemeente verandert snel. Denk aan ontwikkelingen in de nationale economie, het Rijks- en gemeentelijk beleid. Door dit soort veranderingen kan ook de route naar klimaatneutraal in de loop der tijd veranderen. Bijvoorbeeld door andere thema's en mijlpalen te kiezen. Of projecten uit voeren die tot een acceleratie leiden en/of mee te liften met regionale projecten.

Dat is niet erg: de stip aan de horizon – *Hilversum is klimaatneutraal in 2050* - is leidend!

5 Communicatie en participatie

Inleiding

Hilversum klimaatneutraal in 2050 is iets van heel Hilversum. De rol van communicatie en participatie is dan ook groot: we stimuleren bewustwording, samenwerking en verbinding. Daarbij maken we gebruik van kennis uit de gedragswetenschappen. In *deel B Uitvoeringsprogramma 2012 – 2015* werken we de aanpak verder uit.

Gedragsverandering

Een klimaatneutraal Hilversum komt alleen tot stand als betrokken bestuurders, ambtenaren, burgers en ondernemers de *juiste keuzes* maken. Het maken van juiste keuzes vraagt allereerst om het maken van *juiste afwegingen*.

Dit vergt een *gedragsverandering*. En daar zit het probleem: menselijk gedrag is lastig te beïnvloeden omdat het overgrote deel ervan *automatisch* is. Over circa 95% van onze handelingen denken we niet (meer) bewust na. Dat kan ook niet anders: zouden we overall over nadenken voordat we een beslissing namen, dan zou er niets meer uit ons handen komen...

De kunst is daarom om het automatische (ongewenste) gedrag te doorbreken dat leidt tot energieverstopping. Of juist methoden te hanteren die gebruikmaken van het automatische gedrag om daarmee mensen onbewust aan te zetten tot het goede (gewenste) gedrag.

Hiervoor bieden de gedragswetenschappen *interventiemethoden*. Eén van die interventiemethoden is het *tonen van normaal gedrag*. De mens is een kudde-dier en zijn grootste angst is om buiten de groep te vallen. Heeft iets het label 'normaal', 'standaard', of 'gangbaar', dan denken de meeste mensen dat de meerderheid het koopt en dat dus 'wel goed' zal zijn. Daarentegen wekken labels als 'alternatief', 'anders', of 'vervangend' de indruk dat de minderheid ervoor kiest en dat het dus 'niet goed' is.

Kortom: gemeente Hilversum doet er dus goed aan om projecten uit het uitvoeringsprogramma naar buiten toe te presenteren alsof ze 'hartstikke normaal' zijn! Dan volgen velen, onbewust, het voorbeeld van de gemeente. Ook andere interventiemethoden bieden concrete aanknopingspunten op weg naar een klimaatneutraal Hilversum in 2050.

Aanpak communicatie en participatie

De aanpak rondom communicatie en participatie bevat drie lijnen:

- 7 De *algemene communicatiestrategie* over duurzaam Hilversum. Deze is projectoverstijgend en staat voor een termijn van ca. 10 jaar. Een belangrijk onderdeel van de strategie is een kernboodschap. Onderdelen waaruit de kernboodschap geformuleerd moet worden zijn 'klimaatneutraal 2050 en wat dit betekent voor Hilversum' en de doelen 'bewustwording, samenwerking en verbinding'. Hier vanuit wordt een duurzaam creatief concept ontwikkeld waaronder de projecten passen.

- 7 De *projectcommunicatie* betreft de projecten in het uitvoeringsprogramma. Daar waar mogelijk bundelen we projecten wat betreft communicatie. Ook kijken we hoe het communicatiebudget zo efficiënt en effectief mogelijk ingezet kan worden. Duurzaamheid is een abstract begrip. Om de projecten die goed te duiden zijn en waar we duurzaam Hilversum mee kunnen neerzetten, wordt meer communicatie ingezet dan bij projecten die minder te duiden zijn. Met de goed te duiden projecten kunnen we immers de grootste slag maken: concreet, tastbaar en zichtbaar. Ook bekijken we per project in hoeverre participatie van burgers, ondernemers en organisaties mogelijk en opportuun is. De projectcommunicatie moet altijd passen binnen de kaders van de algemene communicatie: vanuit het algemene zoomen we in op de projecten.
- 7 De *interne communicatie*: intern moeten we op één lijn staan om ook extern overtuigend te kunnen optreden.

Na vaststelling van het uitvoeringsprogramma wordt de aanpak uitgewerkt in ondermeer een *communicatiekalender*.

Deel B: Uitvoeringsprogramma 2012 - 2015

1 Inleiding

Dit uitvoeringsprogramma 2012 - 2015 komt in de plaats van het *Uitvoeringsplan Duurzaam Hilversum 2009 – 2012*.

Het uitvoeringsprogramma is een uitwerking van *Deel A Visie op klimaatneutraal 2050* voor de periode 2012 - 2015. In deze periode ligt de focus bij het investeren in de gemeentelijke organisatie. Daarnaast worden woningeigenaren en ondernemers gestimuleerd om energiemaatregelen te treffen.

Hoofdstuk 2 beschrijft de *achtergrond, totstandkoming en prioriteiten* van dit uitvoeringsprogramma. De *projecten* staan beschreven in hoofdstuk 3.

De *financiële- en personele consequenties* komen aan bod in hoofdstuk 4.

Tot slot beschrijft hoofdstuk 5 de wijze waarop de *voortgang* bewaakt wordt.

2 Werkwijze

Het kader voor dit uitvoeringsprogramma is gevormd door uitgangspunten van de raad, de tussenevaluatie van het *Uitvoeringsplan Duurzaam Hilversum 2009 - 2012, Deel A Visie op klimaatneutraal 2050*, en het rapport '*MRA: route naar Energieneutraliteit*'. In dit hoofdstuk staan de uitgangspunten voor het uitvoeringsprogramma beschreven, het proces van totstandkoming en de prioriteiten.

2.1 Uitgangspunten

Het uitvoeringsprogramma 2012 - 2015 is een tussenstap in de ambitie om als gemeente in 2050 klimaatneutraal te zijn. De gemeenteraad heeft voor deze periode enkele *prioritaire thema's* vastgesteld:

- 7 Klimaat & Energie;
- 7 Duurzame bedrijfsvoering;
- 7 Duurzaam bedrijfsleven.

Rondom deze thema's zijn daarnaast *mijlpalen* vastgesteld. De projecten voor het uitvoeringsprogramma moeten tenminste onder één van de mijlpalen zijn te scharen.

De projecten met de meeste potentie zullen in de meerjaren uitvoeringsprogramma's opgenomen moeten worden. Om dit systematisch te doen zijn zes *toetsingscriteria* geformuleerd:

1. Bijdrage aan CO₂-reductie;
2. Vermindering energievraag;
3. Kosteneffectiviteit;
4. Voorbeeldfunctie van gemeente;
5. Invloed van gemeente;
6. Rol/taak van gemeente.

Naast deze toetsingscriteria kan een rol spelen of binnen een mogelijk project *experimentele* technieken worden toegepast of *bewezen* technieken (verschil in risico). Aansluiting bij bestaande initiatieven kan ook een (extra) reden zijn om een project op te nemen in een uitvoeringsprogramma.

In *deel A Visie op klimaatneutraal 2050* zijn de prioritaire thema's, mijlpalen en toetsingscriteria uitgebreid toegelicht.

2.2 Proces en organisatie

Belangrijk is dat de borging van de projecten plaatsvindt van idee tot uitvoering: de uitvoerders van de projecten zijn vanaf de ideefase betrokken. Er zijn gesprekken gevoerd met medewerkers van ondermeer communicatie, facilitaire zaken, financiën, handhaving, milieu, monumenten, onderwijs, onderzoek, openbare werken en wonen.

Omdat uitvoering op verschillende niveaus plaatsvindt, zijn zowel (beleids)medewerkers geconsulteerd, alswel teamleiders en hoger management. Op basis van de gesprekken is een beeld gevormd waar de kwaliteiten liggen, waar potentie aanwezig is, waar nog veel te halen valt, en waar de eindstreep al is bereikt.

Om de kansen en ideeën te concretiseren en te prioriteren zijn twee workshops georganiseerd. Eén met een focus op de gemeentelijke bedrijfsvoering. En één met een focus op woningen en bedrijven. Tijdens deze workshops is een longlist van ideeën besproken die past binnen de gestelde thema's. Vervolgens is hier een prioritering in aangebracht door indicatief scores te geven per toetsingscriterium.

Op basis van de workshops zijn de projectbeschrijvingen gemaakt die met betrokken medewerkers stapsgewijs tot stand zijn gekomen.

Evaluatie Uitvoeringsplan 2009 - 2012

Adviesbureau BuildDesk heeft het *Uitvoeringsplan Duurzaam Hilversum 2009 - 2012* uitgebreid geëvalueerd. Conclusie was dat het uitvoeringsplan binnen de ambtelijke organisatie heeft geleid tot een groter bewustzijn rondom het onderwerp duurzaamheid en daarmee tot een goede voedingsbodem voor het uitvoeringsprogramma 2012 – 2015.

Het uitvoeringsplan bevatte echter teveel projecten die onderling weinig samenhang hadden, veelal onvoldoende SMART geformuleerd waren en onvoldoende in de organisatie verankerd waren. De verantwoordelijkheid voor de projecten lag in de praktijk vooral bij de duurzaamheidsmedewerkers, in plaats van bij de verantwoordelijke afdelingen en diverse vakspecialisten.

Het uitvoeringsprogramma 2012 – 2015 bevat daarom een *beperkt* aantal *SMART geformuleerde* projecten, dat past bij de *prioriteiten* van de gemeenteraad, *gedragen* wordt door de organisatie, en *past* bij de gemeente Hilversum als slanke en hoogwaardige organisatie.

2.3 Prioriteiten 2012 - 2015

Niet alles kan tegelijkertijd. Het betekent dat prioriteiten bepaald moeten worden voor het eerste uitvoeringsprogramma. Dat vormt geen probleem, want na dit uitvoeringsprogramma volgen tot 2050 nog acht uitvoeringsprogramma's (uitgaande van een werkingsduur van gemiddeld vier jaar).

Gemeentelijke organisatie

Het voorstel is om in de periode 2012 - 2015 de focus te leggen bij het investeren in de gemeentelijke organisatie.

Hiervoor zijn vier redenen:

1. De gemeenteraad vindt dat de gemeentelijke organisatie in 2020 klimaatneutraal moet zijn (de eerste te bereiken mijlpaal).
2. Hoe eerder de gemeentelijke organisatie klimaatneutraal is, des te gemakkelijker is het om burgers en ondernemers te bewegen om óók energiematregelen te treffen.
3. De gemeente heeft maximale invloed in haar eigen organisatie.
4. Met de opgedane ervaring kan de gemeente een acceleratiefunctie vervullen in de samenleving.

Woningeigenaren en ondernemers

Naast het investeren in de gemeentelijke organisatie, zullen in de periode 2012 – 2015 woningeigenaren en ondernemers gestimuleerd moeten worden om energiematregelen te treffen. Dit is nodig om mijlpaal 4 te realiseren ("*meer dan 50% verlaging van het energieverbruik van bestaande woningen en gebouwen in 2020*").

De Hilversumse woningen waren in 2008 verantwoordelijk voor ruim de helft van de CO₂-uitstoot in de gemeente. De gemeente richt haar pijlen op de particuliere woningeigenaren, omdat deze doelgroep groot is en nog onvoldoende bereikt is.

In het initiatiefvoorstel van de gemeenteraad is voorgesteld de nadruk te leggen op vermindering van het energieverbruik en duurzaam materiaalgebruik in *bestaande woningen* en *utiliteitsgebouwen*. Dit sluit aan bij het Rijksbeleid. Er zal namelijk relatief weinig nieuwbouw worden toegevoegd aan de bestaande voorraad. Bovendien is door verbeterde technieken en aangescherpte wetgeving het energieverbruik in nieuwe gebouwen sowieso al veel lager dan in bestaande gebouwen.

Kortom: er valt binnen *bestaande woningen* en *gebouwen* de meeste CO₂-reductie te behalen (toetsingscriterium 1). De aanpak via na-isolatie (vloer, wand, dak) leidt tot een fors lagere energievraag (toetsingscriterium 2) en is daarnaast zeer kosteneffectief (toetsingscriterium 3).

De *nieuwbouw* van woningen en gebouwen is in omvang relatief beperkt en relatief energiezuinig. Het idee om uitsluitend nog *klimaatneutrale nieuwbouw* te realiseren is op zich een sympathieke gedachte. Maar de hiervoor benodigde extra middelen (financiën en personeel) kunnen veel effectiever worden ingezet om de energieverspilling in de bestaande bouw aan te pakken.

Geselecteerde projecten

De zeven projecten die in het volgende hoofdstuk worden beschreven, zijn in de ambtelijke workshops geselecteerd, daarna met ambtenaren uitgewerkt en pasten binnen de beschikbare middelen. In onderstaand overzicht zijn aan de geselecteerde projecten *indicatief* scores toegekend; een CO₂-reductiedoelstelling per project is alleen mogelijk indien de beginsituatie en de wijze van uitvoering exact bekend zijn.

Project	Bijdrage CO ₂ -reductie	Vermindering energievraag	Kosten-effectiviteit	Invloed gemeente
Verminderen energieverbruik en energieopwekking in gemeentelijke gebouwen	*	***	**	***
Verbeteren binnenmilieu, verminderen energieverbruik en energieopwekking in gebouwen primair onderwijs	*	***	***	**
Opstellen gemeentelijk beleid rondom openbare verlichting	*	***	**	***
Onderzoeken van energiemaatregelen in rioolgemalen	*	***	**	***
Onderzoeken van warmtebenutting uit riolen	*	**	**	**
Koppelen vraag en aanbod rondom energiemaatregelen in particuliere woningen	***	***	***	*
Verduurzamen van bedrijventereinen	*	**	**	**

Toelichting:

- 7** Bijdrage CO₂-reductie: * = kleine bijdrage
** = gemiddelde bijdrage
*** = grote bijdrage
- 7** Vermindering energievraag: * = gericht op efficiënte opwekking uit fossiele brandstoffen
** = gericht op duurzame energieopwekking
*** = gericht op vermindering energievraag
- 7** Kosteneffectiviteit: * = nauwelijks kosteneffectief
** = enigszins kosteneffectief
*** = zeer kosteneffectief
- 7** Invloed gemeente: * = kleine invloed
** = gemiddelde invloed
*** = grote invloed

Afgevallen project

Het project *Opstellen gemeentelijk beleid rondom koude/warmte-opslag* is in de ambtelijke workshops geselecteerd en daarna met ambtenaren uitgewerkt. De indicatieve scores van het project op de toetsingscriteria zijn identiek aan de projecten *Onderzoeken warmtebenutting uit riolen* en *Verduurzamen bedrijventerreinen*. Maar aangezien de personele en financiële consequenties (beduidend) groter zijn (210 uur, € 40.000), is dit project niet opgenomen in het uitvoeringsprogramma.

Afgevallen projectideeën

Daarnaast zijn er projectideeën die in de ambtelijke workshops gepresenteerd, maar zijn afgevallen bij het opmaken van een prioriteitsvolgorde. Het betreft de volgende projectideeën:

- 7 Testen van het Nieuwe werken;
- 7 Trainen MT-ers en mantelschrijvers voor duurzame beslissingen;
- 7 Uitvoeren educatieprogramma op scholen;
- 7 Duurzaam verbouwkloket op stadskantoor met lokale bedrijven;
- 7 Creëren servicepunt/vraagbaak voor burgers;
- 7 Onderzoeken digitaal discussieplatform;
- 7 Uitvoeren kosteneffectievere energieprojecten buiten gemeentegrenzen.

Niet-gepresenteerde projectideeën

Tenslotte zijn nog meer projecten denkbaar die soms in andere gemeenten zijn uitgevoerd. Maar ze zijn niet in de workshops gepresenteerd:

- 7 Ontwikkelen van jaarlijkse prijsvraag klimaatneutraal werken;
- 7 Vormen van een subsidiepot voor na-isolatie en duurzame renovatie van woningen;
- 7 Vormen van een revolving fund;
- 7 Herdefiniëren van de omvang van betaalbare woningvoorraad op basis van *woonlasten*-benadering, en dit vertalen in het woonbeleid;
- 7 Actief optrekken met buurgemeenten en woningcorporaties bij het maken van energieprestatieafspraken;
- 7 Actief optrekken met buurgemeenten om klimaatneutrale herstructureringsprojecten te bereiken;
- 7 Opzetten van duurzame projecten rondom verkeer en vervoer (rijden op biobrandstof, snelfietsroutes, rijden op groen gas binnen gemeentelijke organisatie);
- 7 Organiseren inspiratiemiddag over energieaanpak van bestaande woningbouw;
- 7 Uitvoeren van een bewonerscampagne via de blok-voor-blok-methode met regiogemeenten;
- 7 Uitvoeren haalbaarheidsstudie naar een 'energy services company' en regionaal duurzaam energiediensten bedrijf;
- 7 Uitvoeren van lobby richting ontwikkelaars voor klimaatneutrale nieuwbouwprojecten.

Wat is bereikt in 2015?

Na uitvoering van het eerste meerjarenprogramma heeft de gemeentelijke organisatie voor een flink deel 'het huis op orde'. De medewerkers en het bestuur weten niet beter dan dat de gemeente het goede voorbeeld geeft. Ervaringen met het verduurzamen van de bedrijfsvoering zijn gedeeld met burgers en ondernemers: duurzaamheid is de normaalste zaak van de wereld!

Het gemeentelijk energieverbruik wordt in de gaten gehouden en er wordt zo nodig snel ingegrepen. Bovendien is in 2015 flink *geïnvesteerd* in gemeentelijke gebouwen, openbare verlichting en rioolgemalen, ofwel is de uitvoering ervan gaande. Daar waar mogelijk zoekt de gemeente de samenwerking in regioverband.

Daarnaast heeft de gemeente samen met marktpartijen en regiogemeenten in 2015 een *effectieve aanpak* ontwikkeld om particuliere woningeigenaren tot energiemaatregelen te bewegen. De uitvoering ervan moet echter nog op stoom komen.

Verder zijn in 2015 *duidelijke stappen* gemaakt in het verduurzamen van bedrijventerreinen: gemeente en ondernemers hebben hetzelfde doel voor ogen en hebben concrete afspraken gemaakt hoe zij deze gaan gaan realiseren. De opgedane kennis is gedeeld in regioverband.

Tenslotte heeft de lokale- en regionale bouw- en installatiebranche in 2015 een flinke impuls gekregen. De omzet in deze branche zal als gevolg van de activiteiten zijn gestegen. Bovendien heeft het geleid tot meer comfort, een beter binnenmilieu en lagere energielasten.

3 Projecten

Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft zeven projecten die in de periode 2012 - 2015 uitgevoerd zullen worden. Ze zijn geselecteerd op basis van de drie thema's, de vijf mijlpalen en de zes toetsingscriteria. Daar waar relevant wordt samengewerkt/kennis gedeeld in MRA-verband.

Paragraaf 3.1 beschrijft de projecten binnen de *gemeentelijke organisatie*, paragraaf 3.2 een project rondom *particuliere woningen*, paragraaf 3.3 een project rondom *bedrijventerreinen* en paragraaf 3.4 een project rondom *communicatie en participatie*.

3.1 Gemeentelijke organisatie

Project 1: Verminderen energieverbruik en energieopwekking in gemeentelijke gebouwen

Toelichting:

Gemeente Hilversum voert een onderzoek uit naar het strategische en niet-strategische vastgoed van de gemeente. Naar verwachting zal uiterlijk in het derde kwartaal van 2012 hierover een besluit genomen worden. Voor die tijd kan echter begonnen worden met het analyseren van het energieverbruik van een aantal gebouwen zoals van het stadhuis en het stadskantoor.

Het project resulteert in een investeringsplan dat aan de gemeenteraad aangeboden zal worden ter besluitvorming. In het investeringsplan zullen meerdere scenario's worden geschetst rondom energiemaatregelen:

- 7 eenmalige investeringen;
- 7 terugverdientermijnen;
- 7 structurele kosten.

Een langere acceptabele terugverdientermijn biedt de mogelijkheid om een grotere investering te plegen. Total Cost of Ownership (TCO) is hierbij van belang: uitgaan van de totale kosten van investering (eenmalig) en exploitatie (structureel). De gemeente Den Haag hanteerde bijvoorbeeld een terugverdientermijn van 25 jaar voor energiemaatregelen binnen haar 10 grootste gebouwen.

De uitvoering van de activiteiten dient in goed overleg plaats te vinden met de gebouweigenaren.

Het project geeft een flinke impuls aan ondernemers in de lokale- en regionale bouw- en installatiebranche. De omzet in deze branche zal als gevolg van de activiteiten stijgen. Daarnaast leidt het tot meer comfort, een beter binnenmilieu en lagere energielasten.

Activiteiten, planning, uren:

1	Analyseren (en bijsturen) van energieverbruik	Vanaf tweede kwartaal 2012	Ca. 300 uur/jaar
2	Selecteren extern adviesbureau voor uitvoeren energieonderzoek	Vierde kwartaal 2012	Ca. 50 uur
3	Begeleiden uitvoering onderzoek naar energie-maatregelen	Vierde kwartaal 2012 – eerste kwartaal 2013	Ca. 50 uur
4	Opstellen investeringsplan voor energie-maatregelen	tweede kwartaal 2013	Ca. 50 uur
5	Uitvoeren aanbesteding voor uitvoering energiemaatregelen	Vierde kwartaal 2013	Ca. 50 uur
6	Begeleiden uitvoering energiemaatregelen	Vanaf eerste kwartaal 2014	Ca. 400 uur (20 gebouwen x 20 uur)

Verantwoordelijke afdeling:

- 7 Activiteit 1: dienst Bestuur, afdeling Facilitaire dienstverlening & informatiebeheer;
- 7 Activiteiten 2 t/m 6: dienst Inwoners, afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling.

Andere betrokken partijen:

- 7 Dienst Bestuur, afdeling Facilitaire dienstverlening & informatiebeheer;
- 7 Dienst Stad, afdeling Stedelijke Ontwikkeling;
- 7 Dienst Stad, afdeling Projectmanagement;
- 7 Bestuur, afdeling Communicatie;
- 7 Concerncontrol en financieel beleid.

Middelen:

- 7 Ca. 300 uur/jaar structureel (interne uren);
- 7 Ca. 600 uur eenmalig (interne uren);
- 7 Ca. € 60.000 (extern advies).

Bijdrage CO₂-reductie:	*
Vermindering energievraag:	***
Kosteneffectiviteit:	**
Invloed gemeente:	***

Project 2: Verbeteren binnenmilieu, verminderen energieverbruik en energieopwekking in gebouwen primair onderwijs

Toelichting:

In Nederland hebben gemeenten en schoolbesturen in het primair onderwijs een bijzondere samenwerking: de gemeente is *economisch* eigenaar van de schoolgebouwen en verantwoordelijk voor het groot onderhoud; de schoolbesturen zijn *juridisch* eigenaar en verantwoordelijk voor klein onderhoud en de exploitatie.

De vraag is dus: wie investeert en ontvangt de baten (lagere energierekening)? Hiervoor zijn verschillende constructies mogelijk: schoolbestuur investeert, gemeente investeert, externe partij investeert (Energy Service Company).

Waar een wil is, is een weg. Daarom zullen de gemeente en de schoolbesturen eerst tot overeenstemming moeten komen over de aanpak van het project en borging van verantwoordelijkheden en financiële risico's. Pas daarna kan een onderzoek starten naar binnenmilieu- en energiemaatregelen. Vanwege de monumentale status van sommige gebouwen is het van belang om dit aspect nadrukkelijk mee te nemen in het onderzoek, zodat eventuele aanpassingen binnen de normen van monumentenzorg passen.

Het project geeft een flinke impuls aan ondernemers in de lokale- en regionale bouw- en installatiebranche. De omzet in deze branche zal als gevolg van de activiteiten stijgen. Daarnaast leidt het tot meer comfort, een beter binnenmilieu en lagere energielasten.

Activiteiten, planning, uren:

1	Opstellen principe-overeenkomst tussen gemeente en schoolbesturen (aanpak, verantwoordelijkheden, risico's, enz.).	Tweede en derde kwartaal 2012	Ca. 50 uur
2	Selecteren extern adviesbureau voor uitvoeren onderzoek naar binnenmilieu- en energiemaatregelen	Vierde kwartaal 2012	Ca. 40 uur
3	Begeleiden uitvoering onderzoek naar binnenmilieu- en energiemaatregelen	Vierde kwartaal 2012 en eerste kwartaal 2013	Ca. 60 uur
4	Opstellen investeringsplan voor binnenmilieu- en energiemaatregelen	Tweede kwartaal 2013	Ca. 50 uur
5	Uitvoeren aanbesteding voor uitvoering binnenmilieu- en energiemaatregelen	Vierde kwartaal 2013	Ca. 50 uur
6	Begeleiden uitvoering binnenmilieu- en energiemaatregelen	Vanaf eerste kwartaal 2014	Ca. 400 uur (20 uur per gebouw)

Verantwoordelijke afdeling:

7 Dienst Inwoners, afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling.

Andere betrokken partijen:

- 7 Schoolbesturen;
- 7 Dienst Bestuur, afdeling Communicatie;
- 7 Concerncontrol en financieel beleid.

Middelen:

- 7 Ca. 650 uren (intern);
- 7 Ca. € 60.000 (extern advies).

Mogelijke CO₂-reductie:	*
Vermindering energievraag:	***
Kosteneffectiviteit:	***
Invloed gemeente:	**

Project 3: Opstellen gemeentelijk beleid rondom openbare verlichting

Toelichting:

Gemeente Hilversum is vanaf 2013 toe aan een vervangingsoperatie in de openbare verlichting. Hét uitgelezen moment om te bekijken of deze zo energiezuinig mogelijk te maken is. Hiertoe zal eerst een inventarisatie uitgevoerd moeten worden door een extern adviesbureau naar het huidige energieverbruik en de technische mogelijkheden.

Daarnaast moet een discussie over de plaatsing en intensiteit van openbare verlichting in de gemeente uitgangspunten opleveren. De gemeente hanteert nu de Richtlijn voor Openbare Verlichting van de NSVV (ROVL-2011); deze biedt speelruimte. In gemeente Hilversum wordt uitgegaan van de ondergrens qua lichtintensiteit uit de richtlijn.

Dit project biedt mogelijkheden om in de Metropoolregio Amsterdam kennis en ervaring uit te wisselen.

Activiteiten, planning, uren:

1	Analyseren van energieverbruik in openbare verlichting	Tweede kwartaal 2012	Ca. 50 uur
2	Formuleren uitgangspunten plaatsing en intensiteit openbare verlichting	Derde en vierde kwartaal 2012	Ca. 100 uur
3	Opstellen beleidsplan voor openbare verlichting	Vierde kwartaal 2012	Ca. 50 uur
4	Uitvoeren vervanging openbare verlichting	Eerste kwartaal 2013	N.v.t. (= regulier werk)

Verantwoordelijke afdeling:

7 Dienst Stad, afdeling Openbare Werken.

Andere betrokken partijen:

- 7 Dienst Bestuur, afdeling Facilitaire dienstverlening en informatiebeheer;
- 7 Dienst Stad, afdeling Stedelijke Ontwikkeling;
- 7 Dienst Bestuur, afdeling Communicatie.

Middelen:

- 7 Ca. 200 uur (intern);
- 7 Ca. € 15.000 (extern advies).

Mogelijke CO₂-reductie:	*
Vermindering energievraag:	***
Kosteneffectiviteit:	**
Invloed gemeente:	***

Project 4: Onderzoeken van energiemaatregelen in rioolgemalen

Toelichting:

Binnen gemeente Hilversum zijn zo'n 55 rioolgemalen. Wekelijks worden de rioolgemalen geïnspecteerd en de meterstanden opgenomen en geanalyseerd. Bij uitschieters in het energieverbruik wordt ingegrepen. Volgens de afdeling Openbare Werken zijn de rioolgemalen in goede staat, maar is wellicht nog verdere optimalisatie mogelijk wat betreft energieverbruik. Bijvoorbeeld door te investeren in technische innovatie. Een extern onderzoek moet hierover uitsluitsel geven.

Activiteiten, planning, uren:

1	Uitvoeren extern onderzoek naar technische mogelijkheden vermindering energieverbruik	Tweede kwartaal 2012	Ca. 30 uur
2	Uitvoeren eventuele verbetermogelijkheden	Vanaf derde kwartaal 2012	N.v.t. (= regulier werk)

Verantwoordelijke afdeling:

7 Dienst Stad, afdeling Openbare Werken.

Andere betrokken partijen:

7 Dienst Stad, afdeling Stedelijke Ontwikkeling.

7 Dienst Bestuur, afdeling Communicatie

Middelen:

7 Ca. 30 uur (intern)

7 Ca. € 20.000 (extern advies)

Mogelijke CO₂-reductie: *

Vermindering energievraag: ***

Kosteneffectiviteit: **

Invloed gemeente: ***

Project 5: Onderzoeken van warmtebenutting uit riolen

Toelichting:

Afvalwater in riolen heeft een temperatuur van 15 – 20 graden Celsius. Met warmtewisselaars kan hieruit warmte worden onttrokken. Deze warmte kan vervolgens met warmtepompen beschikbaar worden gesteld voor de verwarming van bijvoorbeeld gebouwen. Door het college van B&W is besloten om een duurzaam project uit te voeren in Anna's Hoeve, bijvoorbeeld door middel van een warmtewisselaar in de riolering.

Wellicht zijn nog meer toepassingsmogelijkheden binnen gemeente Hilversum. Er moet dan wel sprake zijn van *grootschalige nieuwbouw* of *cascorenovatie*, in combinatie met *rioolvervang*ing. Dit kan in een verkennend onderzoek (technisch, financieel, organisatorisch) redelijk snel inzichtelijk worden gemaakt.

Activiteiten, planning, uren:

1	Begeleiden uitvoering extern onderzoek naar warmtebenutting uit riolen	Eerste kwartaal 2013	Ca. 20 uur

Verantwoordelijke afdeling:

- 7 Dienst Stad, afdeling Stedelijke Ontwikkeling.

Andere betrokken partijen:

- 7 Dienst Stad, afdeling Openbare Werken;
- 7 Dienst Stad, afdeling Projectmanagement;
- 7 Dienst Bestuur, afdeling Communicatie.

Middelen:

- 7 Ca. 30 uur (intern);
- 7 Ca. € 15.000 (extern advies).

Mogelijke CO₂-reductie:	*
Vermindering energievraag:	**
Kosteneffectiviteit:	**
Invloed gemeente:	**

3.2 Particuliere woningen

Project 6: Koppelen vraag en aanbod rondom energiematregelen in particuliere woningen

Toelichting:

De doelstelling van de raad om het energieverbruik van woningen in 2020 met 50% te verlagen, is extreem ambitieus en vergt een grootschalige aanpak. De huidige duurzame energiesubsidiereregeling is hiervoor volstrekt ontoereikend: met het huidige tempo van de 40 woningen per jaar, duurt het meer dan 500 jaar voordat bij alle woningen in particulier bezit maatregelen zijn getroffen die leiden tot deze doelstelling.

De meest effectieve wijze om het investeringstempo te verhogen is om de (latente) vraag van particuliere woningeigenaren te koppelen aan een gericht aanbod door marktpartijen (aannemers, isolatiebedrijven, glaszetters, installateurs). De gemeente kan daartoe bijdragen door marktpartijen bijeen te brengen en hen te ondersteunen bij een wijk- en persoonsgerichte aanpak; bijvoorbeeld door kennis uit de gedragswetenschappen in te brengen.

Belangrijk is dat de gemeente aansluit bij nationale en/of regionale initiatieven (zoals in de Metropoolregio Amsterdam), maar niet opnieuw het wiel uitvindt. Een aanpak met de regiogemeenten heeft een voorkeur vanwege de mogelijkheden om gezamenlijke afspraken te maken met bouw- en installatiebedrijven uit de regio.

Voor dit project kunnen de benodigde financiële middelen naar verwachting worden gevonden in het investeringsbudget stedelijke vernieuwing (ISV) en/of in het provinciaal woonfonds (RAP).

Het project geeft een flinke impuls aan ondernemers in de lokale- en regionale bouw- en installatiebranche. De omzet in deze branche zal als gevolg van de activiteiten stijgen. Daarnaast leidt het tot meer comfort, een beter binnenmilieu en lagere energielasten.

Activiteiten, planning, uren:

1	Inwinnen advies en uitwerken projectaanpak richting particuliere woningeigenaren en marktpartijen	Eerste kwartaal 2012	Ca. 50 uur
2	Aanvragen krediet cq subsidie en verdere voorbereiding	Tweede t/m vierde kwartaal 2012	Ca. 150 uur
3	Uitvoeren aanpak richting particuliere woningeigenaren met marktpartijen	Vanaf eerste kwartaal 2013	Ca. 400 uur per jaar

Verantwoordelijke afdeling:

- 7 Dienst Stad, afdeling Stedelijke Ontwikkeling.

Andere betrokken partijen:

- 7 Installatiebedrijven (Meer-met-Minder-aanbieders, Bouwend Nederland);
- 7 Bewoners / VvE's;
- 7 Andere gemeenten uit gewest (indien gezamenlijke aanpak);
- 7 Provincie Noord-Holland;
- 7 Dienst Bestuur, afdeling Communicatie (website) / Bureau Wijkzaken;
- 7 Dienst Stad, afdeling Vastgoed en Geo-Informatie (woningdossiers, WOZ).

Middelen:

- 7 Ca. 200 uur eenmalig (intern);
- 7 Ca. 400 uur per jaar structureel (intern);
- 7 Ca. € 50.000 (voor: 200 uur/jaar inhuur, onderzoek, communicatie, o.a. voor thermografische (warmteverlies) foto's).

Mogelijke CO₂-reductie: ***

Vermindering energievraag: ***

Kosteneffectiviteit: ***

Invloed gemeente: *

3.3 Bedrijventerreinen

Project 7: Verduurzamen van bedrijventerreinen

Toelichting:

Gemeente Hilversum heeft in het kader van haar Wet milieubeheer-taken al veel bereikt op *bedrijfsniveau*. Op *terreinniveau* kan nog veel winst geboekt worden.

Dit project is dan ook gericht op bedrijfsoverstijgende aspecten: terreinbeheer, groenbeheer, afvalinzameling, energieopwekking, enzovoorts. Het sluit aan bij initiatieven die de ondernemersvereniging en de gemeente reeds hebben genomen in 2011.

Activiteiten, planning, uren:

1	Opstellen gezamenlijke visie op verduurzaming bedrijventerreinen van ondernemersvereniging en gemeente	Tweede kwartaal en derde kwartaal 2012	Ca. 150 uur
2	Opstellen gezamenlijk uitvoeringsprogramma rondom verduurzaming bedrijventerreinen van ondernemersvereniging en gemeente	Vierde kwartaal 2012 en eerste kwartaal 2013	Ca. 150 uur
3	Uitvoeren uitvoeringsprogramma	Vanaf tweede kwartaal 2013	PM

Verantwoordelijke afdeling:

7 Dienst Stad, afdeling Stedelijke Ontwikkeling

Andere betrokken partijen:

7 Dienst Inwoners, afdeling Vergunningen en handhaven (bedrijfscontactfunctionaris, toezicht);

7 Dienst Bestuur, afdeling Communicatie;

7 Dienst Stad, afdeling Vastgoed en geo-informatie;

7 Ondernemersvereniging;

7 Verenigingen bedrijventerreinen.

Middelen:

7 Ca. 300 uur (intern) + PM voor uitvoeringsprogramma;

7 Ca. 10.000 (extern advies).

Mogelijke CO₂-reductie: *

Vermindering energievraag: **

Kosteneffectiviteit: **

Invloed gemeente: **

3.4 Communicatie en participatie

Algemene communicatie

Duurzaamheid is een abstract begrip en wordt concreet in de projecten. Maar alleen via de projecten communiceren mis je samenhang en het hogere doel. Daarom wordt ook ingezet op structurele algemene communicatie. Het doel is het stimuleren van bewustwording, samenwerking en verbinding. Daarbij maken we gebruik van kennis uit de gedragswetenschappen.

Doelgroep

Bewoners, ondernemers en organisaties en niet te vergeten onze eigen medewerkers zijn de doelgroep. In de periode 2012-2015 krijgen de eigen medewerkers, particuliere woningbezitters, en bedrijven op bedrijventerreinen extra aandacht.

Kernboodschap

Centraal in de communicatiestrategie staat de kernboodschap, die geformuleerd wordt uit 'klimaatneutraal 2050 en wat dat betekent voor Hilversum' en de doelen 'bewustwording, samenwerking en verbinding'. De boodschap moet dicht bij onszelf als gemeente staan. Het voorstel is vanuit de kernboodschap een duurzaam creatief concept (beeldmerk en slogan) te (laten) ontwikkelen die komende 10 jaar het uitgangspunt is voor alle communicatie.

Normaal

Het eerste jaar zetten we met name in op stimuleren van bewustwording: doelgroepen confronteren met feiten en weetjes, aangeven dat duurzaamheid loont (ook met voorbeelden), waarbij ons eigen handelen het belangrijkste voorbeeld is. Wat doet de gemeente, wat zijn de ambities en wat betekent dat voor de Hilversumse samenleving? Hilversum moet zich profileren als duurzame gemeente, maar daarbij benadrukken dat dat hartstikke normaal is! Mensen willen bij de groep horen en sluiten zich daarom gemakkelijker aan bij ontwikkelingen die het label 'normaal', 'standaard', of 'gezond' dragen.

Reguliere middelen

Er wordt een aantal reguliere middelen ingezet waaronder de duurzaamheidpagina in de Gooi- en Eembode, de gemeentelijke website (een eigen deel met alles over duurzaamheid erop: www.hilversum.nl/duurzaamheid), persberichten, digitale nieuwsbrief, bestaande wijkkranten en het intranet. Daarnaast wordt in 2012 een communicatiecampagne gestart waarin bewustwording centraal staat. Indien de kans zich voordoet sluiten we uiteraard ook aan bij initiatieven of campagnes van derden (Rijk, regio, enz.).

Verbinding

Verbinding leggen tussen initiatiefnemers, projecten en doelgroepen. Met het streven elkaar te versterken, te inspireren, elkaar te kunnen vinden en de boodschap over duurzaamheid samen krachtiger te maken. Verbinding leggen geldt ook voor de eigen organisatie.

Samenwerking (en participatie)

Het verbinden, maar ook de initiatieven van derden in het kader van bewustwording kan leiden tot samenwerking. Daarnaast zal ook in de concrete projecten gezocht worden naar samenwerking; burgerparticipatie is hiervan een onderdeel. Per project wordt gekeken of participatie mogelijk is en hoe die vormgegeven kan worden. De participatieladder is hierin leidend.

Projectcommunicatie

Dit uitvoeringsprogramma bevat zeven projecten. Per project wordt bekeken hoe de communicatie wordt ingericht. De communicatie-inspanningen op projectniveau richten zich uiteindelijk op het uitdragen, versterken en versnellen van de doelstellingen en de ambities. Alle projecten worden dan ook opgenomen in de algemene communicatie. De kernboodschap blijft ook in de projecten centraal, van daaruit zoomen we in op de projecten. Daarnaast wordt gekeken welke extra inzet op de projecten mogelijk en nodig is. We zoeken samenwerking en streven naar participatie in de projecten: dat geldt met name voor de projecten rondom particulieren woningen en de bedrijventerreinen.

Eigen medewerkers

De gemeente zet een ambitie neer waar de hele organisatie zich bewust van moet zijn. De doelstellingen bewustwording, verbinding en samenwerking geldt dus ook voor de medewerkers. Bij de uitwerking van de communicatieplannen voor de projecten wordt daarom rekening gehouden met de medewerkers.

Organisatie van de communicatie

De regie van de communicatie over duurzaamheid ligt bij de afdeling Communicatie. Eén adviseur is hiervoor verantwoordelijk. De communicatieaanpak zoals hiervoor beschreven wordt uitgewerkt in een uitgebreid plan met communicatiekalender.

Middelen

Algemene communicatie en eigen medewerkers:

- 7 Ca. 200 uur in 2012;
- 7 Ca. 120 uur in 2013 t/m 2015;
- 7 Creatief concept, inclusief afkoop rechten (2012): € 10.000;
- 7 Communicatiecampagne bewustwording (2012): € 30.000;
- 7 Duurzaamheidspagina, 7 keer per jaar (2012 – 2015): € 7.000/jaar.

Projectcommunicatie:

- 7 Ca. 120 uur (met name voor externe projecten);
- 7 € 15.000 euro in 2012 t/m 2015.

4 Middelen

Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de personele en financiële consequenties van het uitvoeringsprogramma. Er vindt een optelling plaats van de benodigde inzet voor de *zeven projecten, communicatie, voortgangsbewaking en monitoring, en post onvoorzien*.

Opbrengsten

Naast de personele en financiële consequenties zal ook sprake zijn van *opbrengsten*. Deze zijn echter vooraf moeilijk te kwantificeren.

De projecten die leiden tot investeringen in gemeentelijke gebouwen en woningen zullen een flinke impuls geven aan ondernemers in de lokale- en regionale bouw- en installatiebranche. De omzet in deze branche zal als gevolg van de activiteiten stijgen. Waarschijnlijk groeit daarmee ook de werkgelegenheid.

Daarnaast leidt de uitvoering van de energiemaatregelen in gemeentelijke gebouwen en woningen tot meer comfort, een beter binnenmilieu en lagere energielasten.

Personele en financiële consequenties

Het overzicht op de volgende pagina's toont de personele en financiële consequenties van de uitvoering van het uitvoeringsprogramma 2012 – 2015. De bedragen vermeld onder *Externe inhuur* zijn bestemd voor het kunnen inhuren van expertise en de bedragen onder *Budget* voor het kunnen inhuren van personeel.

De personele en financiële consequenties van het investeren/implementeren van maatregelen (aanschaf, gebruik, beheer, onderhoud, afschrijving) zijn *niet* opgenomen in het uitvoeringsprogramma. Hiervoor zal te zijner tijd een aparte investeringsbeslissing genomen moeten worden. Verscheidene projecten resulteren in een investeringsvoorstel aan de raad. Daarin worden keuzes voorgelegd wat betreft eenmalige investeringen, terugverdientermijnen en structurele kosten (TCO).

Project 1 – Verminderen energieverbruik en energieopwekking in gemeentelijke gebouwen

	Interne uren	Externe inhuur
2012	425	€ 30.000
2013	375	€ 30.000
2014	500	
2015	500	
	1.800	€ 60.000

Project 2 – Verbeteren binnenmilieu, verminderen energieverbruik en energieopwekking in gebouwen primair onderwijs

	Interne uren	Externe inhuur
2012	125	€ 30.000
2013	125	€ 30.000
2014	200	
2015	200	
	650	€ 60.000

Project 3 - Opstellen gemeentelijk beleid rondom openbare verlichting

	Interne uren	Externe inhuur
2012	200	€ 10.000
	200	€ 10.000

Project 4 – Onderzoeken van energiemaatregelen in rioalgemalen

	Interne uren	Externe inhuur
2012	30	€ 20.000
	30	€ 20.000

Project 5 – Onderzoeken van warmtebenutting uit riolen

	Interne uren	Externe inhuur
2013	20	€ 10.000
	20	€ 10.000

Project 6 - Koppelen vraag en aanbod rondom energiemaatregelen in particuliere woningen

	Interne uren	Externe inhuur	Budget
2012	200	€ 7.500	€ 5.000
2013	600	€ 7.500	€ 5.000
2014	600	€ 7.500	€ 5.000
2015	600	€ 7.500	€ 5.000
	2.000	€ 30.000	€ 20.000

Project 7 – Verduurzamen van bedrijventereinen

	Interne uren	Externe inhuur
2012	225	€ 5.000
2013	75	€ 5.000
2014		€ 5.000
2015		€ 5.000
	300	€ 20.000

Projecttotalen

	Interne uren	Externe inhuur	Budget
	5.000	€ 210.000	€ 20.000

Communicatie

	Interne uren	Externe inhuur	Budget
2012	320	€ 10.000	€ 62.000
2013	240		€ 15.000
2014	240		€ 15.000
2015	240		€ 15.000
	1.040	€ 10.000	€ 107.000

Voortgangsbewaking en monitoring

	Interne uren
2012	1.211
2013	1.150
2014	924
2015	924
	4.209

Onvoorzien

	Budget
2012	€ 15.000
2013	€ 15.000
2014	€ 15.000
2015	€ 15.000
	€ 60.000

Totalen

	Interne uren	Externe inhuur	Budget
	10.249	€ 220.000	€ 187.000
Totaal externe inhuur en budget		€ 407.000	

Personele en financiële consequenties van uitvoeringsprogramma 2012 – 2015

Gemeente Hilversum maakt in de periode 2012 – 2015 niet alleen geld vrij voor de inhuur van expertise en personeel, maar besteedt ook ruim tienduizend uur voor klimaatneutraal in 2050. Dat is omgerekend bijna twee formatieplaatsen.

Personele en financiële middelen

Binnen het uitvoeringsprogramma geldt het uitgangspunt dat de zeven projecten binnen de huidige capaciteit volbracht zullen worden.

Wie	Waarmee	Periode	Uren per week	Uren totaal	Kosten / Dekking
Senior beleids-medewerker milieu	Ondersteuning uitvoeringsplan 2009 – 2012	Tot april 2012	8	96	Bestaande formatie team Milieu en Mobiliteit
Programma-manager duurzaamheid	Programma-management (voortgangsbewaking, monitoring, rapportering)	Juni 2012 – 2015	12	1.680	Bestaande formatie team Milieu en Mobiliteit
Project-medewerkers	Projecten uit uitvoeringsprogramma 2012 – 2015	April 2012 – 2015	32	5.000	Bestaande formatie diverse diensten en afdelingen
Communicatie	Random uitvoeringsprogramma 2012 – 2015	April 2012 – 2015	8	1.040	€ 117.000 / Budget duurzaamheid (incl. SLOK-uitkering)
Huidige medewerker duurzaamheid	Kennisbank, contactpersoon, inhoudelijke advisering	2012 – mei 2013	24	1.313	€ 62.500 / Budget duurzaamheid (incl. SLOK-uitkering)
Vervanging medewerker duurzaamheid	Kennisbank, contactpersoon, inhoudelijke advisering	Juni 2013 – 2015	8	1.120	€ 50.000 / Budget duurzaamheid (incl. SLOK-uitkering)
				10.249	

De beschikbare financiële middelen voor het uitvoeringsprogramma zijn in de volgende tabel weergegeven.

Jaar	Beschikbare middelen voor duurzaamheid (inclusief SLOK-uitkering)	Doorlopende verplichting huidige medewerker duurzaamheid	Doorlopende verplichtingen uitvoeringsplan (licentie GPR, bijdrage DPL, onderzoek ArenaPark, elektrisch vervoer)	Vervanging medewerker duurzaamheid door inhuur expertise of personeel
2012	€ 189.000	€ 42.500	€ 20.000	
2013	€ 100.000	€ 20.000		€ 10.000
2014	€ 72.000			€ 20.000
2015	€ 72.000			€ 20.000
	€ 433.000	€ 62.500	€ 20.000	€ 50.000

Beschikbare financiële middelen voor uitvoeringsprogramma 2012 - 2015

Beschikbare- en benodigde financiële middelen

In de periode 2012 – 2015 is € 433.000 beschikbaar voor duurzaamheid.

De doorlopende verplichtingen en toekomstige personeelskosten tellen op tot € 132.500. Derhalve resteert € 300.500. Opleiding en scholing vallen hier niet onder, maar komen ten laste van afdelingsbudgetten.

De benodigde financiële middelen voor het uitvoeringsprogramma 2012 – 2015 bedragen € 407.000. Dat betekent dat er een tekort is van € 106.500. Door het schrappen van de (minst scorende) projecten 4 en 5 en het bijna halveren van het budget voor communicatie kan binnen de beschikbare financiële middelen worden gebleven. Dit leidt er echter toe dat de doelstelling voor 2015 flink moet worden bijgesteld:

- 7 de gemeentelijke organisatie heeft dan *niet* 'het huis op orde';
- 7 voor de medewerkers en het bestuur is het *geen* automatisme dat de gemeente het goede voorbeeld geeft;
- 7 duurzaamheid is voor medewerkers en het bestuur (nog) *niet* de normaalste zaak van de wereld;
- 7 de gemeente heeft *geen* acceleratiefunctie richting samenleving.

5 Voortgangsbewaking en monitoring

Inleiding

Het bewaken van de voortgang en monitoring is een gedeelde verantwoordelijkheid. Niet alleen van de uitvoerenden, maar ook van de leidinggevenden, het college van B&W en de gemeenteraad.

Voortgangsbewaking

De afdeling Stedelijke Ontwikkeling van de dienst Stad is verantwoordelijk voor de voortgangsbewaking. Tot en met eerste kwartaal 2012 is hiervoor intern capaciteit vrijgemaakt. In de loop van 2012 wordt deze taak overgenomen door een *programmamanager*. Omdat 2012 een 'opstartjaar' is, zal naar verwachting de gevraagde inzet groter zijn dan de erop volgende jaren.

	2012	2013	2014	2015
Senior beleidsmedewerker milieu	96	-	-	-
Programmamanager duurzaamheid	240	480	480	480
Huidige medewerker duurzaamheid	875	438	-	-
Vervanging medewerker duurzaamheid	-	232	444	444
Totaal	1.211	1.150	924	924

Ureninzet voor voortgangsbewaking en monitoring

Taken programmamanager en medewerker duurzaamheid

De programmamanager houdt vinger aan de pols, verleent ondersteuning en advies, en rapporteert op vaste momenten in het jaar aan MT, CMT, B&W en raad.

Daarnaast moet hij of zij alert zijn op ontwikkelingen in de 'buitenwereld'. Biedt het beleid van de Metropoolregio Amsterdam bijvoorbeeld aanknopingspunten, dan moeten collega's daarop gewezen worden.

De programmamanager stuurt tot medio 2013 de medewerker duurzaamheid aan. De medewerker duurzaamheid heeft een cockpitfunctie, is verantwoordelijk voor de kennisbank en treedt op als contactpersoon.

Monitoring

Voor monitoring van de CO₂-reductie is het nodig een schatting te maken van de CO₂-uitstoot van Hilversum in 1990. Dat jaar geldt namelijk als referentie voor de vijf *mijlpalen* uit het initiatiefvoorstel dat door de gemeenteraad is vastgesteld.

Voor het maken van deze schatting kan een beroep worden gedaan op de post onvoorzien.

Begin 2015 maakt de programmamanager de balans op van de uitvoering: zijn de resultaten geboekt binnen de afgesproken planning? Liggen we op schema voor het behalen van de (tussen)doelen? Of moet er een tandje bij?

Ook is het interessant om een beeld te krijgen van de *opbrengsten*: groeit de omzet en werkgelegenheid binnen de lokale- en regionale bouw- en installatiebranche? Heeft de uitvoering van energiemaatregelen in gemeentelijke gebouwen en woningen geleid tot meer comfort, een beter binnenmilieu en lagere energielasten?

Om inzicht te krijgen in de CO₂-uitstoot van Hilversum en de opbrengsten kan een beroep worden gedaan op de post onvoorzien.

De uitkomsten van het opmaken van de balans worden verwerkt in het *uitvoeringsprogramma 2016 – 2019*.

Rapportagemomenten

Over de voortgang wordt op de volgende momenten gerapporteerd door de coördinator, respectievelijk programmamanager:

7 1e en 3e kwartaal voor MT's;

7 2e en 4e kwartaal voor raad.